

tanjem da li ono nastaje u trenutku stvaranja zapisa ili se razvija tijekom vremena i tko je autor zapisa. Temeljem empirijskog istraživanja što ga je provela na spisovodstvenom sustavu jedne jamajkanske banke, V. Lemieux podupire teze Prebena Mortensena, Briena Brothmana i Toma Nesmitha. Njezini podaci pokazuju da ne postoji jedno jedino poimanje zapisa, već da ono slijedi iz osobitog društvenog konteksta, a značenije zapisa tijekom vremena stvaraju svi oni koji su uključeni u procese njihovog sastavljanja, prijenosa i kontekstualizacije.

Martine Cardin je člankom *Archives in 3D* (Arhivi u 3D) (112-136), zaokupljena utjecajem kontekstualnih promjena na arhivsko gradivo. Nakon objašnjenja pojma konteksta, autorica nudi kompleksan analitički model, u kojemu ukazuje na to što su arhivi, što rade i što predstavljaju za svoje tvorce. Primjenjujući takav model na tradicionalnu definiciju arhivskoga gradiva, ona identificira fizička, funkcionalna i simbolička svojstva arhivskog gradiva i istražuje kako je na njega djelovao kontekst bilježenja, komunikacije i stvaranja memorije.

Na kraju, skrećemo pozornost na članak Paula Sabourina, u rubrici *Kontra-punkt*, s naslovom *Constructing a Function-Based Records Classification System: Business Activity Structure Classification System* (Izgradnja funkcionalnog klasifikacijskog sustava: Klasifikacijski sustav temeljen na strukturi poslovnih aktivnosti) (137-154), jer je nastao u nakani da bude od pomoći praktičnim savjetima za one koji su zaokupljeni izradom klasifikacijskih sustava. Autor ističe da je prelazak s predmetnih klasifikacija na funkcionalne u Kanadi izazvan usvajanjem teorije i politike funkcionalnog vrednovanja. U Kanadi je, naime, 1990-ih opću listu za izlučivanje (GRDS/*General Records Disposal Schedule*) zamijenila nova međuinstitucionalna lista MIDA (*Multi-Institutional Disposition Authority*), koja se odnosi na zajedničke upravne funkcije. Da bi u budućnosti vrednovanje funkcija bilo olakšano i bolje provedeno, trebalo je promijeniti i tipologiju klasifikacija. Objasnivši teorijske temelje BASCS-a (*Business Activity Structure Classification System*), Sabourin je pokazao metodologiju i radni prototip takve klasifikacije na uzorku jedne opće administrativne funkcije: upravljanja materijalnim sredstvima te jedne operativne institucijske funkcije: anketa i ispitivanja koje provodi Statistički ured Kanade.

Rajka Bućin

AMERICAN ARCHIVIST, god. 64, br. 1/2001, br. 2/2001.

Ovi brojevi časopisa Udruženja američkih arhivista obrađuju raznorodne teme, mahom predstavljajući projekte pri raznim arhivskim i sveučilišnim ustanovama, ali

donose i mnoštvo članaka o specijalističkim arhivima te aktualna teoretska razmatranja.

Broj 1 (proljeće/ljeto) osim uvodnika donosi osam stručnih članaka, dva bibliografska prikaza, te na kraju tri zapisnika sa sjednica Savjeta Udruženja američkih arhivista.

Glavni urednik H. Thomas Hickerson, u uvodniku donosi svoje viđenje novih izazova koji se danas stavljaju pred arhiviste i na neki način taj je uvodnik zapravo i zaključak koji se nameće kao rezultat sadržaja članaka koji slijede. Budući predstavlja sukob ostalih tema i koncepata, prikazu toga članka dala sam širi prostor od ostalih. Hickerson izražava svoje snažno uvjerenje da je upravo pozicija arhivista strateški idealna za sučeljavanje suvremenih izazova, koje donose kako upravljanje informacijama, tako i sveopća zaštita svjetske arhivske baštine. Taj međuodnos trenutnih potreba s društvenim interesima dugoga trajanja, otvara i osigurava mogućnosti za proširivanje arhivske profesije. Izazove je autor definirao u deset sljedećih postavki:

a) Upravljanje identifikacijom, vrednovanjem, čuvanjem, zaštitom, te podrška korištenju dokumenata nastalih u e-formi

Iskazivanje kompetentnosti arhivista na tome području presudno je zbog najmanje dva razloga. Prvi je razlog nadasve značajan udio ovakvoga gradiva u trenutačnoj produkciji dokumentacije, te je nužno da naučimo vještine za izvršenje našega profesionalnog mandata. Jednako je tako važno i javnosti obznaniti našu vodeću ulogu u ovoj problematici. Ukoliko ne, bit će povučena oštra crta koja će nas odvajati od odgovornosti za sadašnje i buduće zapise. Samim time i značaj kojega ima za vlade, institucije i druge pravne subjekte, trenutačno će se smanjiti, a izvori informacija bit će smješteni negdje drugdje. Autor nadalje implicira da će u mnogo slučajeva taj zadatak zahtijevati od nas suradnju s drugim informacijskim stručnjacima, pri čemu valja urediti nove nadležnosti i odgovornosti s kreatorima spisovodstva, spisovoditeljima, tehnološkim osobljem itd. U činjenici da još nije postignut konsenzus o načinu rukovanja elektroničkim gradivom, Hickerson ne nalazi opravdanja za odgađanje preuzimanja odgovornosti, jer ako nećemo biti u mogućnosti demonstrirati našu vodeću ulogu i u toj problematici, u funkcioniranju suvremenoga društva nećemo biti prepoznati kao izvor neophodnoga stručnog mišljenja.

b) Preusmjeravanje većih ljudskih i materijalnih resursa ka netekstualnome gradivu

Budući je u suvremenome društvu dominacija tekstualne komunikacije u padu i arhivisti moraju biti više slikovno i zvukovno profesionalizirani. Često se, naime, po-

našamo kao da je tekstualna komunikacija uvijek bila glavna metoda svih kultura i u svim vremenima, većinom ignorirajući nekadašnju dugu usmenu tradiciju svih društava, kao i važnost umjetnosti, arhitekture, glazbe, rituala, plesa, teatra i drugoga netekstualnog i nejednoznačnog izražavanja. Svoje resurse moramo izbalansirati tako, da dovoljan dio posvetimo i tom važnom dijelu naših zbirki. Hickerson također zaključuje da su mnogi od arhivista svjesni ove potrebe, no nevoljko se suočavaju s neophodnim promjenama. Mnogi su već teoretičari ukazali na potrebu redefinicije pojma "zapis". Autor u tom kontekstu podsjeća na Internet, kao izvor koji integrira sliku, zvuk, pokret, animaciju, tekst te smatra da bi većina arhiva i polovica svojih resursa trebala posvetiti netekstualnim arhivalijama.

c) Prepoznavanje globalnog značaja dokumenta

U ovoj preporuci autor naglašava kako nikako ne trebamo pretpostavljati da geografske ili teritorijalne granice isključuju gradivo iz naše brige i pažnje. Naprotiv, mandat arhivista istinski je internacionalan, pa nas se svi zapisi, identificirani kao arhivsko gradivo, jednako tiču. Znanje o gradivu drugih kultura obogaćuje i umnožava naše uvažavanje odnosa između zapisa i naše vlastite kulture. Upravo poznavanje te kompleksne prirode odnosa između zapisa, društva i organizacija koje proizvode zapise, osiguravaju stav protiv moguće kulturne ili nacionalne jednostranosti. Autor smatra da je potrebno ohrabriti Međunarodno arhivsko vijeće da potakne kreiranje multinacionalnih digitalnih arhiva. Po njemu, međusobna dioba znanja i suradnja ojačat će profesiju, a osim toga će nas pripremiti za djelatan rad na naglašavanju arhivističkih zahtjeva i ciljeva diljem svijeta.

d) Razvoj novih metoda opisa i pristupa gradivu

Kroz tradicionalne metode opisa, arhivisti neće biti spremni osigurati intelektualni nadzor ni pristup gradivu. Iako je opis standardiziran, a pojačan se značaj pridaje i objavljivanju obavijesnih pomagala na Internetu, što obogaćuje našu dosadašnju "ponudu" korisnicima, to neće moći pratiti postojeću dinamiku izuzetnog povećanja količine gradiva, kao što nema ni potrebnih ljudskih resursa koji će producirati arhivska pomagala. Time zapravo polako, ali konstantno gubimo bitku. U 21. st. može nas spasiti jedino bitna promjena metodologije. Valja usvojiti upravo one strategije i metode, koje se koriste u nastajanju takvih zapisa, te ih iskoristiti za identificiranje, analizu i zaštitu zapisa, kao i za podršku odnosno određivanje njihove dostupnosti. Naime, tradicionalne metode opisuju zapise nakon njihova vrednovanja, tj. nakon istraživanja njihove strukture i sadržaja. U elektroničkom okruženju takav posteriorni posao može dovesti do velikih pogrešaka, no zato opis može postati bitan element već pri kreiranju dokumenata. Naime, metapodaci o zapisima, kao i konfiguracija ovlasti, dostupa i funkcija, kreirani su i kontrolirani u aktivnom data-okruženju i

u principu, ispravno specificirani, oni mogu u potpunosti dokumentirati zapis bez postaktivnosti arhivista. Arhivisti će samo morati specificirati koji metapodaci moraju biti sačuvani i ostati povezani sa zapisom za sva vremena. Tehnološki, takve se promjene već razvijaju, no zahtijevaju nove profesionalne uloge, kao i nove među-institucionalne odnose. Na žalost, još uvijek nema potpuno testiranih i primijenjenih potrebnih novih modela za usvajanje tog integralnog kontinuuma: od kreacije, preko upravljanja, korištenja i zaštite zapisa, stoga su nužna hitna istraživanja.

e) Širiti obzore glede fondova i zbirki koje zavređuju biti dijelom arhivskoga gradiva te u svjetlu toga definirati prioritete preuzimanja

Iako tradicionalni način korištenja ostaje osnovni i vitalan način korištenja gradiva, znatno se povećava broj Internet korisnika. Mada smo prije svega usredotočeni na sadržaj gradiva, razvoj digitalnih zapisa okreće našu pažnju na način oblikovanja i servisiranja, kako bi korištenje fondova bilo što efikasnije i u mrežnom okruženju. Fokusiranje na korisnike predviđa njihove potrebe te odgovaranje tim potrebama odgovarajućim metodama. Svakako valja osigurati mrežno relevantan servis, kao i on-line informiranje o gradivu kojeg posjedujemo. Također bi trebalo istražiti razvoj multinacionalnih portala za pristup i pretraživanje dotičnoga materijala, a sukladno tome doći će i do fleksibilnijeg i kreativnijeg korištenja gradiva. Naravno, pri tome valja izbjeći vulgarnu komercijalizaciju, ali treba ostati otvoren nekim oblicima profitnog djelovanja.

f) Poticanje i ostvarivanje što više istraživanja o arhivističkim aspektima upravljanja informacijama

Kako se širi spektar društvenog iskustva i interesa, to je i naša odgovornost na širenju politike preuzimanja u suglasju s time. U mnogo slučajeva tu promjenu politike započinju sami arhivi, no negdje se dešava i uz definirane stavove saveznih ili drugih vlasti, sveučilišta, državnih zavoda i dr., što je u svakom slučaju pozitivno, budući se na taj način usklađuju potrebe znanstveno-istraživačkih programa.

g) Potreba za osnovnim i primijenjenim istraživanjima arhivističkog aspekta upravljanja informacijama

Broj studenata uključenih u akademske programe usmjerene nekom vidu arhivističkih studija uvijek je solidan, no broj stalno zaposlenih na tim zadacima, zapravo je malen. Prema Hickersonu problem je i u tome što arhivska zajednica nije konceptualizirala i jasno iskazala potrebne ciljeve istraživanja. Treba raditi na boljem definiranju društveno-arhivističkih prioriteta s trenutno zacrtanim nacionalnim prioritetima, kao npr. zaštita privatnosti, autentičnost, distribuirane mreže, životni vijek informacija. Također, moramo biti svjesni da će mnoštvo nama korisnih istraživanja

doći izvan arhivističke struke. Idealno bi stoga bilo da ponudimo smjernice istraživanja.

h) Širenje Udruženja američkih arhivista

Autor u ovom širenju podrazumijeva i brojčano jačanje, ali i jačanje u smislu prihvata drugih profila zanimanja, a također i u smislu prihvata studenata i istraživača. Smatra da je Udruženje ona snaga iz koje moraju izlaziti zamisli i osmišljena politika, te daje kvantitativnu ilustrativnu usporedbu s bibliotekarima, koji brojčano imaju 10 puta veće društvo te s povjesničarima, koji imaju 4 puta veće nacionalno društvo.

i) Širenje resursa i potencijala za razne arhivističke poduhvate

Autor nadalje smatra, da su za napredak struke, osim povećanoga broja arhivista, potrebni i drugi profili zanimanja (tehnolozi, web-dizajneri, pravnici, stručnjaci za ljudske potencijale), a potreban je i organizacijski ustroj koji će zadovoljiti mnogostrukost razine potrebnih vještina. Od vitalnog je značaja uspostava i održavanje suradnje srodnih kulturnih i informacijskih ustanova. I pristup obrazovanju novih kadrova mora biti krajnje široko koncipiran, budući više nije dovoljno usredotočiti se samo na arhivističke principe i ekspertizu. Svatko je dužan razumijevati informacijske tehnologije te fleksibilno pristupati učenju novih vještina.

j) Ustrajati na profesionalnosti arhivista, kao uvjetu očuvanja njihove uloge povjerljivih jamaca društvenih interesa

Katkad smo i sami nedovoljno svjesni posebnog poštovanja koje se pridaje našoj ulozi u društvu, no to je svakako jedan od bitnih elemenata koji podcrtava našu vrijednost i važnost u društvu. I mi sami moramo pridonijeti prihvaćanju toga kredibiliteta, prvenstveno očuvanjem visoke razine stručnosti, zadovoljavanjem potreba naših korisnika, kao i pravilnim honoriranjem vlastite stručnosti.

Prvi članak nakon uvodnika donosi analizu Kristin E. Martin o korespondenciji arhiva s udaljenim korisnicima putem Interneta, a temeljem istraživanja na University of North Carolina, Chapel Hill, provedenom od 1995. do 1999. za Rukopisni arhiv historijske zbirke američkoga juga. Poznato je, naime, da je prijašnji način uspostave kontakata s arhivom bio vrlo dug proces, a osim toga, na kraju često ograničen sposobnošću jednog arhivista koji skrbi o fondu/zbirci. Sada arhivisti mogu omogućiti intelektualni pristup gradivu, objavljujući obavijesna pomagala na vlastitim web stranicama. Ova je studija ispitala korespondenciju s udaljenim korisnicima velikog rukopisnog arhiva Univerziteta Sjeverne Karoline, kako bi otkrila kako se, s jedne strane korisničke službe, a s druge sami korisnici, mijenjaju u svjetlu novih komuni-

kacijskih tehnologija. Ova je zbirka odabrana jer je bila jedna od prvih i vodećih u uvođenju informacijskih tehnologija (od 4600 arhivskih jedinica, 4000 ih je opisano i predstavljeno na webu, a od toga analitički obrađeno 1500). Studija je analizirala zahtjeve pristigle elektronskom poštom u razdoblju 1995-1999. Zaključci istraživanja bili su sljedeći: a) postotak zahtjeva pristiglih ovim načinom u stalnom je porastu te je na kraju istraživanja iznosio 50% svih ostalih. Nadalje, i broj studentskih zahtjeva znatno je porastao, što govori o generacijskoj smjeni korisnika, a upravo zahvaljujući novoj tehnologiji. b) Udvostručen je broj istraživača koji istražuju za vlastite potrebe i interese (mimo institucionalnih projekata) budući se pristup arhivu otvorio i onima koji nemaju običaj zalaziti u arhive. c) Promijenila se i struktura upita – od onih administrativnih iz 1995, pitanja su se sada prometnula u već usmjerena ka gradivu, budući su se osnovni podaci o fondovima i zbirkama našli on-line. Očito je dakle, da korisnici takve podatke i očekuju na webu. d) Postotak korisnika-individualnih istraživača koji nakon elektroničkoga upita dolaze u arhiv smanjio se, jer je on-line dostupno sve više podataka. Naprotiv, povećao se postotak takvih iz akademske zajednice. e) Korisnici koji se javljaju putem e-pošte, uglavnom u svojim upitima daju premalo podataka koji bi omogućili arhivistima ispravne upute. Iz svega, autorica iznosi zaključak kako je nužno da arhivisti spremno dočekaju sve veći broj upita putem elektronske pošte, a u najmanju ruku, zbog uštede vremena, valjalo bi kreirati elektronički obrazac zahtjeva, kao i obrazac odgovora te također osigurati njihovu pohranu. Mnogo će se učiniti i kreiranjem učinkovitih web-stranica, koje će sadržavati praktične i jasne upute korisnicima koji se javljaju prvi put, kao i ispravnim predstavljanjem fondova i zbirki. U tom smislu, neki arhivi već sada imaju zasebne stranice za pojedine vrste istraživača (genealozi, studenti, dokumentaristi). Web prezentacija privlači širu publiku od uobičajene, no ujedno generira i veća očekivanja korisnika. Pokušaji analiza kako korisnika, tako i vrsta zahtjeva, dali su tako raznorodne rezultate, da su sva predviđanja u kom će se smjeru kretati interesi istraživača, zapravo nerealna. Upravo je stoga vrlo važno kreirati dobre obrasce s relevantnim pitanjima.

I sljedeći članak, autorica Wendy M. Daff i Catherine A. Johnson govori o jednom sličnom istraživanju, ali provedenome na širem, no manje definiranom uzorku te u kraćem promatranom vremenu. Naime, autorice projekta zamolile su 11 arhivskih institucija (pokrajinskih, federalnih, sveučilišnih, gradskih i specijalnih arhiva), da dostavljaju podatke o upitima zaprimljenima elektroničkom poštom u periodu od šest mjeseci. Ove su ustanove prosljedile 375 takvih upita, iz kojih je bilo razvidno da su neke ustanove upite filtrirale, a neke slale samo uzorke, a ne i sve pristigle upite. Svi su upiti razvrstani u 8 skupina: administrativni, konkretni (traže taksativni odgovor na taksativno pitanje), istraživanje izvora o osobi, mjestu ili događaju, zatim upiti za konkretnim fondovima, upiti za konkretnim dokumentima, servisni

zahtjevi (kopije i sl.), traženje konzultacija s arhivistima, te edukativno-korisnički upiti (kako doći i započeti istraživanje). I ovo je istraživanje pokazalo kako su podaci ispravniji i precizniji ukoliko se korisnicima podastre u arhivu kreirani zahtjevi. Naime, logično je da se arhivisti u organiziranju i osiguravanju pristupa zapisima rukovode arhivističkim principima i metodama, no pitanje je koliko se ti postupci, tj. njihovi rezultati (opis gradiva) poklapaju s percepcijom korisnika, tj. hoće li oni moći pomoću ponuđenih alata locirati gradivo koje im je potrebno. To pitanje o korisničkom viđenju stvari, postavili su tek suvremeni arhivisti, i vidjet ćemo, na neki se način provlači i kroz sve sljedeće članke. Upravo zbog Interneta sve je veći broj onih korisnika koji nemaju ni najmanjega pojma o arhivističkome zvanju i struci, pa im je potrebno omogućiti što veću samostalnost u traženju informacija. Upravo stoga arhivisti moraju znati koji tip informacija korisnici smatraju važnima, kako bi baš takve informacije uvrstili u opis gradiva, kao i u pretraživačka sučelja. Sadržaj i oblik (struktura) upita, trebali bi rezultirati takvom prezentacijom gradiva koja će u najvećoj mjeri umanjiti potrebu za formalnim obrascima (koji nužno traže i formalni odgovor), a također i potrebu za konzultacijama s arhivistom.

Slijedi analiza još jednoga istraživanja, ovaj put o tome koliko šest najpoznatijih web-pretraživača odgovara na zahtjeve za traženjem arhivskih tema. Obuhvaćeni su: AltaVista, Excite, Fast Search, Google, Hotbut i Northern light, a provedeno je traženje i na principu riječi i na principu fraza. Istraživanje je na neki način poduzeto da se ustanovi efikasnost i iskoristivost tradicionalnih arhivističkih obavijesnih pomagala odnosno, nasuprot tome, jesu li potrebni strogo standardizirani opis, kontrolirani rječnici i specijalizirani tezaursi za opis arhivskoga gradiva. Većina je arhivista još donedavno smatrala da su tradicionalna obavijesna pomagala ujedno i jedina moguća pretraživačka pomagala. No, počevši od 1980-ih, na intenciju upravo Udruženja američkih arhivista, započet je rad na standardiziranju opisa, a arhivisti su shvatili da se novi nacionalni i internacionalni pristup opisnim alatima mora zbivati putem novih tehnologija. Dolaskom world wide weba, uočena je do tada neizvediva mogućnost osiguranja pristupa ne samo katalogima fondova i zbirki, već i samim obavijesnim pomagalima pojedinih fondova. Taj arhivistički san doveo je do projekta (*Berkeley Finding Aid Project*), koji je bio začetak onoga što je postalo *Encoded Archival Description*, koji bi bio format za standard obavijesnih pomagala na webu. Međutim, neki arhivisti smatraju da u tom slučaju nije potrebna nacionalna baza (katalog) fondova i zbirki, naročito nakon što su neka istraživanja pokazala da se korisnici dosta teško snalaze u tim katalogima.

Što je donijelo ovo istraživanje? Kao što je poznato, pretraživači često kod ljudi izazivaju osjećaj frustriranosti, budući se traženi rezultat može nalaziti, npr. na 400. stranici ukazanih odgovora, a pokazalo se da rijetko koji korisnik pregledava više od njih 30. Uzrok problema zapravo je većinom u samim pretraživačima. Nai-

me, pokazalo se da svega njih 34% koristi HTML odrednice, a tek 0,3 % koristi Dublin Core meta-data standard. Zbog činjenice da svaki pretraživač indeksira različite dijelove weba te stoga što svi koriste različite pretraživačke algoritme, identično zadane fraze i riječi mogu uroditi ekstremno različitim rezultatima pretraživanja. Ipak, generalni je zaključak da najbolje rezultate daju upiti s fraznim odrednicama i to koncentrirano u prvih 20 povratnih točaka. Od šest ispitanih, najbolje rezultate dali su Google i Fast Search, no autori projekta upozoravaju da je to najvjerojatnije zbog algoritama, jer primjerice AltaVista i Northlight imaju puno veće baze podataka. U svakom je slučaju potrebno koristiti više pretraživača, jer je svaki u povratu imao neke uspješne odgovore, koje drugi nisu imali. Jednako je tako vrlo važno proučiti protokol za upotrebu svakog pretraživača, što čine rijetki korisnici.

Sljedeći članak ovoga broja sasvim je drugačije problematike, a riječ je o razmatranju pitanja upliva politike prvenstveno u ruskim, ali i drugim arhivima. U tom se smislu William G. Rosenberg, predsjednik Američkog društva za napredak slavističkih studija, dotiče i problema objektivnosti, javnoga i stručnoga povjerenja, kao i zakonskih ograničenja dostupnosti gradiva. Kao što je poznato, arhivsko zakonodavstvo i praksa nekadašnjega SSSR-a, krajnje su ograničavali dostupnost arhivskome gradivu. Štoviše, jedan od prvih dekreta mlade države 1918. bio je upravo onaj o državnoj kontroli nad svim arhivima (tek su rijetke privatne kolekcije bile izuzete od te nadležnosti). No, već u prvim danima perestrojke, moskovski Državni povijesno-arhivistički institut, vršio je pritisak na vlast da se ustanovi pravo na dostupnost arhivskome gradivu, kao temelju prava svakog pojedinca da sazna punu istinu o svojoj prošlosti. No, što je bilo možda i teže, ruski su arhivisti morali usvojiti promjenu stava i svijest o svojoj novoj političkoj funkciji. Zanesenost novim idejama urodila je 1993. novim arhivskim zakonom, jednim od najdemokračičnijih u svijetu. Druga je činjenica što je ta proklamirana, pa i zakonski propisana dostupnost, u praksi još veoma upitna. No, to i nije neka ruska specijalnost, jer svaka država nastoji od javnosti sačuvati gradivo koje bi je kompromitiralo u trenutnim političkim akcijama i ciljevima (npr. Engleska – dijelovi gradiva u svezi s američkim ratom za oslobođenje; Italija – mnoštvo vladina gradiva iz posljednjih 100 godina). Osim toga, u demokračkim društvima nezavisno arhivsko zakonodavstvo ne može u potpunosti osigurati potpunu kontrolu nad gradivom, dapače, upliv politike ondje je manje uočljiv, a time i opasniji. Interferencija politike i arhivske službe vidljiva je svugdje kod državnih arhiva: u pitanjima vrednovanja, akvizicije, zaštite i dostupnosti. I u zemljama istočnoga bloka, kao i u onima koje pripadaju takozvanim zapadnim demokračijama, državni su arhivi uvijek kreirani i utemeljeni od političkih vlasti i na neki način oblikovani da služe državnim interesima. Njihovo gradivo potječe od državnih vlasti, zaposlenici su državni službenici, a zakonski i podzakonski akti odobreni od te iste države.

Osim direktnoga upliva politike, pitanje dostupnosti gradiva autor razmatra i na razini klasifikacije gradiva nekim stupnjem povjerljivosti odnosno tajnosti. Takvu klasifikaciju uglavnom određuje zakon ili podzakonski akti, no, činjenica je da su u većini zemalja kako Istoka tako i Zapada, ministarstva obrane, vanjskih i unutarnjih poslova, obavještajne službe i sl. dovoljno politički jaki da su izuzeti od nacionalnoga arhivskog zakona. Ako i kad dotično gradivo dođe u arhive, njihovi personalni kapaciteti uglavnom su nedostadni za pregled i deklasificiranje takvoga gradiva. Tu je i vječno pitanje što je činiti arhivistima ukoliko dokumentacija klasificirana kao "tajna" sadrži dokaze o kršenju zakonitosti određenoga dijela državne administracije? Jer, nije riječ samo o odnosu arhivista i tih dokaza, već i o svim daljnjim znanstvenim i drugim istraživanjima temeljenim na krivim postavkama.

Ako pak izuzmemo do sada navedene probleme, način pristupa gradivu ovisi i o istraživačima. Napose je problematično istraživanje stranih korisnika u ruskim arhivima, zbog većinom prisutnoga strahopoštovanja, nerveze, nedostatka plana istraživanja, loše komunikacije s arhivistima, zbog predrasuda, a ne kompetentnosti. Naravno, tu je i pitanje znanstvenoga i moralnog integriteta samoga istraživača, čiji način interpretacije može bitno izmijeniti čak i suštinu izvora. Sva ova pitanja proizlaze iz pretpostavke da je istina sama po sebi objektivna i provjerljiva i ne ovisi ni o čijim manipulacijama. Pri tome ne smijemo zaboraviti, da ono što zovemo "istinom" ovisi i o tome koliko je relevantnoga gradiva uopće prikupljeno u arhivu odnosno, koliko je od preuzetoga gradiva "otkriveno" kao važan izvor. Autor na kraju naglašava kako nije protiv zakonskih ograničenja dostupnosti, već stalno valja djelovati oko ispravljanja slabih točaka tih ograničenja, a napose valja nastojati da se izglasani propisi usklade s praksom, kako bi se maksimalno zadovoljili zahtjevi triju čimbenika: zaštite individualnih prava, prava društva, kao i prava države.

Slijedi zatim članak Jeannette Bastiom, nekad direktorice Državnoga arhiva savezne američke države Djevičanski otoci. Na primjeru toga arhiva, autorica je iznijela problematiku definiranja pojma provenijencije: određuje li se dotični princip samo temeljem stvaratelja, tj. njegova primarno nadležnog ureda ili se princip može, pa čak i mora, određivati i teritorijem nastanka gradiva. Naime, Djevičanski su otoci nakad bili danska kolonija, koja je 1917. prodana Sjedinjenim Američkim Državama. Tom prilikom, danski su arhivisti većinu gradiva iz razdoblja danske uprave preselili u Danski nacionalni arhiv. Nastavljajući takav pristup, već 1930. i američki su arhivisti ostatak gradiva preselili u Washington. Na taj je način autentična populacija toga otoka zapravo ostala bez pristupa pisanim izvorima o svojoj prošlosti. Članak daje neke sugestije kako pomiriti zahtjeve i prava svih zainteresiranih strana, a opet u svjetlu principa nedjeljivosti fondova. Danas, u vrijeme postojanja ISAD(G)-a i Interneta, najbolje bi rješenje bilo on-line postavljanje informatičkih pomagala, načinjenih na bazi standardizirana opisa, čime bi se ostvarilo virtualno je-

dinstvo fonda. Danska trenutno ima najveću obvezu u tome pogledu, budući je većina gradiva u Kopenhagenu, pa vodi zajedničke projekte izrade obavijesnih pomagala, mikrofilmiranja gradiva i sl. Unatoč tomu, Danci čak razmišljaju i o predaji gradiva Djevičanskim otocima, ukoliko se osiguraju za gradivo primjereni uvjeti. Pravno gledano, zakonska osnova pohrane gradiva temeljem stvaratelja, štiti njegovu evidencijsku vrijednost. Međutim, kako je funkcija arhiva i zaštita interesa pojedinaca, kao i kolektivno pamćenje određene nacionalne ili društvene zajednice, problem se ne može promatrati isključivo pravno.

U ovom je broju prikazan i projekt "Glasovi iz Vijetnama", kojeg je provelo Društvo povjesničara iz Wisconsin, a rezultirao je stvaranjem Zbirke gradiva iz Vijetnamskoga rata, koja obuhvaća 137 arhivskih jedinica. Projekt se zapravo sastojao od dvije faze: prva je obuhvaćala realizaciju knjige pod istim naslovom, a u kasnijoj se fazi prišlo osnutku arhivske zbirke. Naime, sudionici projekta vrlo su ispravno zaključili kako će tražeći gradivo od veterana Vijetnamskoga rata, mnogo lakše naći potporu za knjigu i to iz mnogih razloga. Jedan od njih je relativno teška uspostava kontakata s udrugama veterana, kojih je mnoštvo i nisu subordinirano organizirane (za razliku, primjerice, od udruga veterana iz II. svjetskoga rata). Nadalje, Vijetnamski rat ipak se odvijao u ne tako davnoj prošlosti, pa je i emocionalna vezanost uz razne zapise mnogo veća. Treći i dosta bitan razlog jest taj, što je upravo pri Sveučilištu Wisconsin, nositelju projekta, nekad djelovao vrlo jak antiratni pokret, što je u veteranima budilo nepovjerenje u objektivnost projekta. Po tiskanju knjige, veteranima koji su ustupili gradivo, upućena je anketa žele li ih možda kao kopije ili kao originale ostaviti u fundusu zbirke u nastajanju i tako je prikupljeno 137 arhivskih jedinica. Većinu njih čini korespondencija, no ima i dnevnika, eseja, poezije i dr. Ovo je samo jedan obrnuti primjer od danas uobičajenih (da projekt nastaje oko fonda ili zbirke), no takvih je u prošlosti zapravo bilo dosta – prisjetimo se samo zbirke koje su nastajale u 19. st.!

Nadalje se u časopisu opisuje jedan od brojnih projekata on-line predstavljanja obavijesnih pomagala. Riječ je o Claude Pepperovoj zbirci pri Biblioteci floridskoga državnog sveučilišta, tj. projektu pod nazivom "Polaris – razvoj on-line obavijesnih pomagala i pretraživača", kako bi se omogućio elektronički pristup tome jedinstvenom resursu. I ovdje se prvobitno prišlo analizi potencijalnih korisnika, kreiranju skupina-uzoraka korisnika, te analizi žarišnih upita i zahtjeva takvih skupina. Naime, autori projekta zapitali su se ono što se odnedavno pitaju i mnogi drugi arhivisti: koliko on-line obavijesna pomagala uopće pomažu korisnicima izvan arhivističke zajednice? Upravo je ovaj projekt pokazao da su mnogi znanstveni istraživači sposobni koristiti takva pomagala i prije njihova dolaska u arhiv i konzultacija s arhivistima. Dapače, sam je projekt mijenjan upravo prema primjedbama korisnika,

koje su bilježili na ponuđenome upitniku. Sljedeća faza projekta bit će digitaliziranje i indeksiranje pojedinačnih dokumenata, što su mahom sugerirali i svi korisnici.

Posljednji članak ovoga broja, a prije bibliografskih preglednih članaka, autora Davida E. Patersona, opisuje perspektive u indeksiranju imena nekadašnjih robova u SAD-u, koji se spominju u raznom gradivu. Dugo vremena taj je problem bio zanemarivan, jer se smatralo da je premalo podataka i indicija o povijesti crnih obitelji. No, današnje je stajalište da se određena baza podataka može sačiniti, a ovaj tekst ukazuje na probleme koji se pri tome javljaju, kao i na neke specifičnosti koje se prilikom uobičajenih indeksiranja ne javljaju, kao, primjerice, upisivanje naziva vlasnika, posjeda i sl.

U broju 2/2001. manje je članaka o pojedinim projektima, a više zanimljivih problemskih i teoretskih razmatranja. Uvodnik ovoga broja zapravo je članak Jamesa M. Rotha, nagrađen iste godine godišnjom nagradom Američkoga društva arhivista kao najbolji studentski uradak s područja arhivistike. Tekst razmatra razvoj i primjenu normiranoga arhivističkoga opisa (EAD) pri izradi obavijesnih pomagala. U trenutku nastanka članka, u SAD-u je bilo 47 institucija koje su sustavno koristile metode izrade tih pomagala putem EAD-a, a prve od njih započele su prije osam godina. Nekoliko godina potom, ustanovljeni su glavni problemi koji se pri tom javljaju, kao primjerice: nedostatak vremena, nedovoljno djelatnika, no osnovni su ipak bili problemi s razvojem odgovarajućeg softvera. Nadalje, pokazalo se da i prije no što se počne voditi računa o EAD-u valja osigurati dobra obavijesna pomagala, jer se ispostavilo da su mnoga od njih vrlo siromašne strukture i teško razumljiva. Problem se javlja i u segmentu korisničkih sučelja, koja su često neodgovarajuća za isporuku budućih obavijesnih pomagala. No, jednako je bitno da arhivi informiraju i educiraju svoje krajnje korisnike o EAD-u: kako funkcionira i koje koristi donosi. Tek kada u tome budu dovoljno podučeni, njihove opservacije, sugestije i primjedbe moći će se uvrstiti u buduće razvojne metode korištenja normiranoga arhivističkoga opisa pri izradi obavijesnih pomagala.

U sljedećem članku "Principi, metode i instrumenti (alati) kreiranja, zaštite i korištenja arhivskih zapisa u elektroničkome okruženju", Maria Guercio se usredotočuje na naglašavanje potrebe sistematične redefinicije arhivističkih metoda i potrebnih alata za izgradnju elektroničkoga spisovodstvenog sustava. Analize koje su vršene za potrebe arhivističkoga obrazovanja u Italiji, vodile su računa i o ispitivanju povijesnoga razvoja glavnih funkcija oblikovanja zapisa (klasifikacijskih i evidencijskih sustava), kao i o razvoju učinkovitosti zapisa u novom razvojnom i tehnološkom okruženju. Inovacije koje se nastoje osigurati u vladinoj administraciji naročito pokušavaju pojednostaviti administrativno poslovanje, racionalizirati organizacijsku strukturu te, prije svega, osigurati kvalitetni javni servis građanima. Pri

tome informacijske i komunikacijske tehnologije imaju više nego usmjeravajuću ulogu, a u tom kontekstu, spisovodstveni sustav može biti ili zapreka ili pak faktor promjene i ubrzanja navedenih nastojanja. Posebna je pažnja posvećena rizicima koji se javljaju zajedno s novim talijanskim i evropskim pravilima u svezi s elektroničkim zapisima – autorica čak smatra kako je legislativa možda provedena malo prebrzo. Naime, ta se pravila temelje na korištenju digitalnih signatura (oznaka), kao jedinog jamstva pouzdanosti i autentičnosti. Prema talijanskom zakonodavstvu, do 31. prosinca 2003. godine, sva vladina tijela i službe ujedinit će svoj spisovodstveni sustav u jedinstveni, koji će ga automatski i proceduralno i sadržajno obrađivati. To će se postizavati sljedećim: elektroničkim registrima, elektroničkim sistemom klasifikacije i predmetnoga svrstavanja, digitalnim skeniranjem konvencionalnih zapisa (u opsegu ovisnoma o rezultatu analize isplativosti), te kreiranjem i programskom podrškom zapisa u elektroničkoj formi. Kakogod, dokazano je da digitalna organizacija zapisa, čak i najnovija i najnaprednija, ne može biti učinkovita ako ignorira tradicionalne funkcionalne zahtjeve spisovodstva (uredskoga poslovanja).

Eun G. Park s Kalifornijskoga sveučilišta, Odsjeka za informacijske studije, u članku "Razumijevanje *autentičnosti* (vjerodostojnosti) u upravljanju zapisima i informacijama: analiza prakse", kao dio istraživanja koje je još u tijeku, opisuje načine na koje praktičari – neposredni djelatnici u upravljanju spisima i informacijama, trenutačno shvaćaju pojam autentičnosti. Također, članak se bavi istraživanjem koncepta i rječnika vezanih uz autentičnost, a u različitim profesionalnim domenama. Pokazuje nadalje i različito shvaćanje autentičnosti "papirnatih" zapisa, naspram autentičnosti elektroničkih zapisa, kao i svijest da se različito osigurava autentičnost jednih naspram autentičnosti drugih.

Slijedi još jedan članak o projektu koji istražuje problem dostupnosti i korištenja elektronički objavljenih povijesnih dokumenata, takozvanom Burlington projektu, autorice Elizabeth H. Dow. Kako je broj izvornih povijesnih dokumenata objavljenih na Net-u u stalnom porastu, izdavači ovih dokumenata traže način kako bi osigurali sveobuhvatan pristup njihovom sadržaju. Za trajanja trodnevnog susreta u Burlingtonu, stručnjaci u eksperimentalnom e-izdavaštvu, bibliotekari i istraživači s polja informacijskih znanosti, identificirali su tri problema odnosno tri glavna pitanja:

- važnost identificiranja zahtjeva, potreba i reakcija znanstvenih istraživača
- potreba procjene pokazatelja za eventualne promjene u izdavaštvu
- potreba usporedbe u praksi korištenih različitih tehnoloških pristupa dostupnosti informacijama, koja nam pokazuju da sva istraživanja takve i slične vrste dovode i do sličnih rezultata, s manje ili više specifičnosti, ovisno o specifičnostima uzoraka na kojima se istraživanja provode.

Tekst o rukopisnim zbirkama obrađuje rezultate velikog istraživanja o pitanjima pristupa i stavova raznih arhivskih ustanova prema rukopisnim zbirkama, napo-

se o problematici kreiranja zbirki i njihovoj akvizicijskoj politici. Koliko i da li uopće arhivi sastavljaju pisana pravila i smjernice politike prikupljanja rukopisnih zbirki, a ukoliko pravila i smjernice postoje, kada su usvojene te posljednji put revidirane, koliko se koriste u praksi, koliko su javno poznate i dostupne, poznaju li ih potencijalni i stvarni donatori i vlasnici gradiva itd.

Članak Michaela Doylea "Eksperiment u deakvizicijskoj praksi: Arhivi i on-line aukcije", obrađuje zanimljivu temu koja se rijetko pojavljuje u arhivističkim i sličnim stručnim časopisima, a to je pitanje deakvizicije. Poznato je da svi arhivi u spremištima posjeduju razne duplikate čak i multiplikate, zatim gradivo koje nije u domeni interesa dotičnoga arhiva, pa i gradivo koje nije od značaja odnosno, nije čak ni arhivsko gradivo. Nekoliko je mogućih načina da se arhivisti takvog gradiva "riješe": vratiti ga davatelju, predati ga nekom prikladnijem arhivu/pismohrani/ustanovi, uništiti ga ili, konačno, prodati ga. Iako je prodaja posljednja opcija koju će arhivisti iskoristiti, u zadnje je vrijeme u porastu. Profiliranje i sve veća popularnost on-line aukcijskih sastajališta, omogućava arhivima da svoje gradivo prodaju brže, ali i uz veći profit nego prije. Ovaj članak raspravlja o zakonskim, ali i etičkim pitanjima koja se pri tom javljaju.

Marcus C. Robyns u svome tekstu razvija zanimljivu temu o arhivistima kao podučavateljima vještine kritičkog razmišljanja, koje bi istraživači, naročito povjesničari, valjalo ugraditi u metode svojih povijesnih istraživanja. Autor zapravo iznosi iskustvo rada sa studentima i ostalim korisnicima arhiva, kroz različite i mnogobrojne radionice i tečajeve, u kojima im pomažu bolje razumjeti i koristiti arhivsko gradivo. Ugradnja vještina kritičkog razmišljanja u takve instruktaže, može kod studenata pridonijeti znatnom napretku sposobnosti da analiziraju i interpretiraju primarne izvore. Ovaj nas članak u uvodu upoznaje s uputama (smjernicama) o kritičkome razmišljanju-razlučivanju-zaključivanju, a nakon toga opisuje kako su diplomirani arhivisti uspješno ugradili vještine kritičkoga razlučivanja u seminar povijesno-istraživačkih metoda na Northern Michigan University.

Ovaj broj donosi još dva prikaza novih izdanja te prikaz zbivanja vezanih uz rad Udruženja američkih arhivista u proteklome razdoblju.

Silvija Babić

Archivalische Zeitschrift, sv. 84, München 2001.

Časopis je osnovan 1876. godine i izlazi jedanput godišnje u izdanju Glavnog ravnateljstva državnih arhiva Bavarske. Bavi se suvremenom arhivskom problematikom u Njemačkoj i svijetu s težištima na arhivistici, arhivskoj tehnici i zakonodav-